

ÖRKÉNY ANTAL – SZÉKELYI MÁRIA

SZÁRMAZÁS, IDENTITÁSŐRZÉS, ASSZIMILÁCIÓ

Az országhatárok mentén gyakran találkozunk etnikai sokszínűséggel. Különösen igaz ez azokra a régiókra, ahol a politikai és etnikai határok nem ugyanott húzódnak. A magyar-szlovák-ukrán határrégió ennek egy igen szemléletes példája. Igaz ugyan, hogy bizonyos esetekben teljesen egyértelműen meghatározott az egyén etnikai hovatartozása, más esetekben viszont az identitás választás kérdése is lehet. Ezt a választást befolyásolhatja a származás, nevezetesen az, hogy a válaszadó etnikailag homogén vagy vegyes családban nőtt fel. Az identitás választása azonban személyes döntés kérdése is lehet, hiszen vallhatja magát valaki szlováknak vagy ukránnak annak ellenére, hogy homogén magyar családban nevelkedett, de tekintheti magát magyarnak akkor is, ha etnikailag vegyes családban nőtt fel. A döntést nagyban megkönnyítheti, ha az ember képes kettős identitást felvállalni, és egyszerre tekinti magát az ország többségi társadalmához és a saját etnikumához tartozónak. Ebben az esetben azonban nem mindegy, hogy mit tekint elsődleges, illetve másodlagos identitásnak. A tanulmányunkban először azt vizsgáljuk, hogy a kérdezettek miként határozzák meg etnikai hovatartozásukat. A kérdőívünkben lehetőség nyílt a kettős identitás választására is. A vállalt identitás elemzése értelemszerűen Szlovákiában és Ukrajnában releváns probléma, ezért elemzésünk is e két országra terjed ki. A vállalt identitásra nagy befolyása van a gyerekkori szocializációnak, így tanulmányunk második részében azt vizsgáljuk, hogy a kibocsátó család etnikai összetétele hogyan befolyásolja a válaszadók vállalt etnikai identitását. A következő részben az identitás átörökítésével foglalkozik az elemzés. Először azt vizsgáljuk, hogy milyen különbségeket tapasztalunk a szlovákiai és ukrain magyarok körében az etnikai identitás felvállalásában. Végül arra a kérdésre keressük a választ, hogy a kérdezettek áthagyományozzák-e vállalt identitásukat a gyerekeikre.

A vállalt identitás

Az első táblázat azt szemlélteti, hogy a vizsgálatunkban szereplő hat csoport tagjai¹ milyen etnikai identitást vallottak magukénak, hogy ez az identitás

homogén vagy vegyes identitást takar, illetve mi volt számukra az elsődleges és a másodlagos identitás.

1. táblázat

A felvállalt etnikai identitás az egyes csoportokban, elemszám (fő)

	Mo.-i magyar-szlovák határ	Mo.-i magyar-ukrán határ	Szlo.-i magyar	Szlo.-i szlovák	Ukr.-i magyar	Ukr.-i ukrán
magyar	289	275	129	0	128	2
kettős identitás	0	0	45	15	62	23
többségi nemzethez tartozik	xxx	xxx	14	89	0	45
egyéb	11	26	6	3	10	30
	300	301	194	107	200	100

Megjegyzés: xxx – a magyarországi magyarok a táblázat első sorában szerepelnek.

A határok magyarországi oldalán élők zöme egyetlen, és értelemszerűen magyar identitással rendelkezik. A szlovák határ mentén mindössze 3, az ukrán határ mentén 18 olyan válaszadónk volt, aki elsődlegesen romának vallja magát, ám a másodlagos identitása magyar. 8-8 olyan válaszadóval találkoztunk, akinek elsődleges identitása nem magyar, hanem német, román, ruszin, horvát, ám a másodlagos identitásuk nekik is magyar.

A határ szlovák oldalán élő magyarok többsége kizárólag magyar identitású. Közel negyedük kettős identitással rendelkezik, akikre többségében az jellemző, hogy az elsődleges identitásuk a magyar. Kisebb részüknél viszont a szlovák az elsődleges identitás, a magyar pedig a második helyre szorul. A teljes elszlovákosodás az itt élők alig 7%-ára jellemző: ők azok, akik jöhetnek magyar anyanyelvűek és magyar nyelvű kérdőívre válaszoltak, egyetlen identitást vállalnak fel, és ez a vállalt identitás a szlovák. Az egyéb kategóriába azok kerültek, akiknek az elsődleges identitása cseh vagy roma, de másodlagosan magyarnak vallják magukat. A szlovákiai szlovákok 83%-a kizárólag szlováknak vallja magát. 12%-uk kettős identitású, akiknek többsége elsődlegesen a szlovák identitást választja, és alig 3% azok aránya, akik a kettős identitáson belül a magyart helyezik az első helyre. A szlovákiai szlovákok esetében az egyéb kategóriába szlovák-roma, illetve szlovák-cseh kettős identitásúak tartoznak.

Az ukrainai magyarok esetében a kizárólagos magyar identitást vállalók aránya éppen úgy kétharmad körüli, mint a szlovákiai magyarok esetében. A

kettős identitású ukrainai magyarok elsőprő többsége számára az elsődleges identitás a magyar. Ennyiben az Ukrajnában élő magyarok magyar identitása gyengébb, mint a szlovákiai magyarok esetében. Az egyéb kategóriába a roma–magyar kettős identitásúak tartoznak. Az ukrainai ukránok között viszonylag alacsony a kizárólag ukrán identitásúak száma, ami elsősorban a hajdani Szovjetunió nemzetiségi politikájával magyarázható. Ennek köszönhetően körükben rendkívül magas az orosz–ukrán és ruszin–ukrán kettős identitás. Ugyancsak magas az ukrán–magyar kettős identitással rendelkezők aránya, míg a magyar–ukrán kettős identitás alig fordul elő.

A származás szerepe a vállalt etnikai identításban

A határ mentén élők vállalt identitásában kétségkívül nagy szerepe van annak, hogy szüleik milyen nemzetiségűek voltak. Az etnikailag vegyes házasságok nyitják meg az utat a kettős identitás felé, hiszen a gyerekkori szocializáció, az iskolaválasztás, a családban használt nyelv, a gyerekkori baráti kör etnikai összetétele vagy az egyik, vagy a másik szülő nemzetiségének felvállalására ösztönzi a kérdezetteket. A határ magyarországi oldalán élő magyarok számára ez a probléma értelemszerűen fel sem merül. A szlovákiai szlovákok kivételével a szülők nemzedékében a homogén házasságok aránya magasabb, mint a kizárólagos identitást vállaló kérdezettek aránya. Ez azt jelenti, hogy még azok is, akik etnikailag homogén családban nevelkedtek, a határ közelségében élve gyakran kettős identitást választanak maguknak. A kettős identitás azonban mást jelent Szlovákiában és Ukrajnában. Szlovákiában a magyar, illetve a szlovák identitás őrzése versus a kettős identitás felvállalása jelenti a választási opciót, Ukrajnában viszont sokkal tarkább az etnikai térkép: itt a szülői házasságok homogenitása az orosz és a ruszin keveredés révén is megtörhet. Ily módon Ukrajnában a kérdezettek többféle identitás közül választhatnak.

Ha a szülők etnikai hovatartozását és a kérdezett vállalt identitását együtt vizsgáljuk, azt kell látnunk, hogy a határ magyarországi oldalán – nem meglepő módon – *homogén magyar* családok élnek, azaz mind a szülők, mind a kérdezett magyar. Az egyéb kategória körükben a roma származást takarja, de az arány meglehetősen alacsony: a szlovák határ mentén 5, az ukrán határ mentén alig 10% azoknak az aránya, ahol a szülők és/vagy maga a kérdezett romának vallja magát.

A szlovákiai magyarok 60%-a tartozik a homogén magyar kategóriába, 12%-uk annak ellenére, hogy apjuk és anyjuk magyar volt, már kettős, magyar–szlovák identitással rendelkezik, további 2%-uk a magyar felmenők ellenére már szlovák–magyar identitású. 3%-uk, annak ellenére, hogy a nevük alapján magyarként azonosítottuk őket, és a kérdés is magyar nyelven tör-

tént, mind szüleiket, mind saját magukat a szlovák etnikumhoz sorolták. Egy másik 3%-uk pedig a szlovák szülők ellenére második identitásként magyaroknak vallja magát.

2. táblázat

A szülők nemzetisége az egyes csoportokban, százalék

	Mo.-i magyar-szlovák határ	Mo.-i magyar-ukrán határ	Szlo.-i magyar	Szlo.-i szlovák	Ukr.-i magyar	Ukr.-i ukrán
magyar	98,3%	98,2%	76,0%	4,4%	82,7%	1,2%
kettős identitás	1,7%	1,8%	17,3%	17,6%	14,2%	37,6%
többségi nemzethez tartozik	xxx	xxx	6,7%	78,0%	3,1%	61,2%
összesen	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Megjegyzés: xxx – a magyarországi magyarok a táblázat első sorában szerepelnek.

A szlovákiai szlovákok zöme (74%) etnikailag homogén, szlovák családból származik, és a kérdezett maga is szlováknak vallja magát. Alig több mint 4%-uk szülei magyarok voltak, de maga a kérdezett már szlováknak is vallja magát. A vegyes, szlovák–magyar házasságból származók aránya 12%. Több mint felük kizárólag szlováknak vallja magát, a fennmaradók többsége szlovák–magyar, kisebb része magyar–szlovák identitású.

Az ukránjai magyarok magyar identitásvesztése – amennyiben a szülők etnikai hovatartozását is figyelembe vesszük – valamivel nagyobb, mint a szlovákiai magyaroké, ugyanis csak 60%-uk nevezhető homogén magyaroknak, 20%-uk a magyar származás ellenére kettős identitással rendelkező magyar–ukránnak vallja magát. A vegyes, ukrán–magyar házasságból származók aránya alig több mint 8%. Az ilyen családból származók közel fele kizárólag magyaroknak, a másik rész pedig magyar–ukrán identitásúnak vallja magát.

Az ukránok kevesebb mint fele mondható kizárólag ukrán származásúnak, akiknek szülei ukránnak, és maga is ukránnak vallja magát. Az ukrán–magyar vegyes házasságból származók aránya viszonylag magas (16,5%), többségük ukrán–magyar, kisebb részük magyar–ukrán kettős identitású. A többi kategória magas aránya az itt élők etnikai tarkaságának köszönhető, és ruszin, orosz és roma családtagokat jelent.

Az identitás kétgenerációs átörökítése

Az identitásvesztés és az identitásörzés kérdése még tisztábban vizsgálható, ha a házastársak és a gyerekek nemzetiségét is figyelembe vesszük. Mivel a házások, és főképp a gyerekekkel rendelkezők számossága lehetetlenné teszi a részletes elemzést, itt most csak azt mutatjuk meg, hogy a tisztán magyar, illetve a vegyes etnikai szerkezetű családokból származó kérdezettek milyen nemzetiségű házastársat választottak maguknak,² és gyerekeiket milyen nemzetiségűnek tekintik.

A kérdezettek kevesebb mint kétharmada házas, így a házastárs választásával történő identitásvesztés, illetve identitásörzés elemzése során *elvesztjük* a minta egyharmadát. Ezzel együtt megállapítható, hogy a szlovákiai (házas) magyarok közel kétharmada homogén magyar identitásúnak tekinthető, amennyiben szülei és házastársa is magyar, és maga a kérdezett is magyarnak vallja magát. Valamivel több mint 10%-uk tekinthető identitásvesztőnek, mert a magyar származás és/vagy a vállalt magyar identitás ellenére szlovák házastársat választott. Identitásörzés tapasztalható az itt élő házások közel 20%-ánál. Ők azok, akik szlovák vagy kettős, szlovák–magyar identitásuk ellenére magyar nemzetiségűvel kötöttek házasságot.

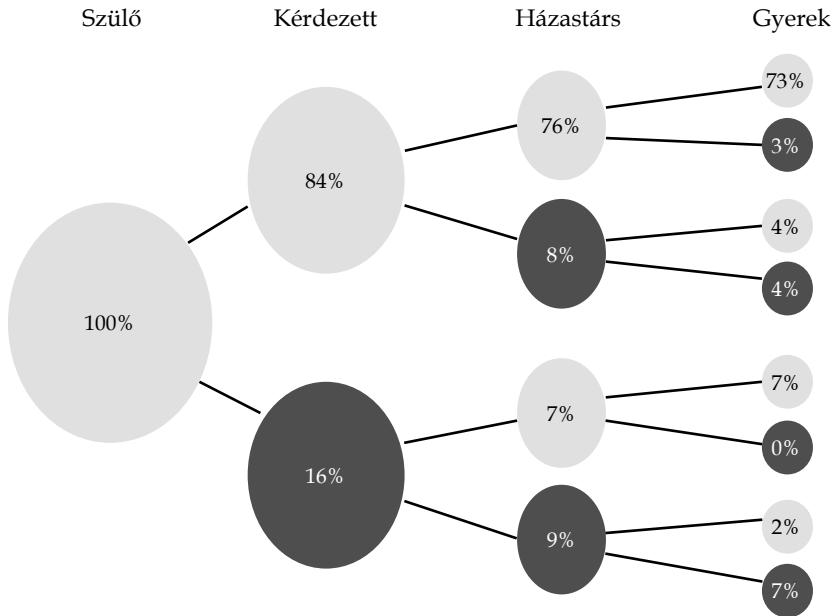
A szlovákiai szlovákok esetében a házasság révén is erős az identitásörzés: 80%-uk szlovák házastársat választ, és a kettős szlovák–magyar identitással rendelkezőknek is többségében szlovák a házastársa.

Az ukrainai magyarok fele örzi házassága révén a homogén magyar identitást. Egynegyed részüket mondhatjuk identitásörzőnek, hiszen kettős identitásuk ellenére magyar házastársuk van. Valamivel több mint 10%-uk mondható identitásvesztőnek: ők azok, akik magyar vagy ukrán–magyar identitásuk ellenére ukrán házastársat választanak. Az ukránok körében a házasságok tovább csökkentik a homogén ukrán családok arányát. Alig 38%-ukról mondható el, hogy szülei ukránok, ők maguk kizárólagos ukrán identitással rendelkeznek, és ukrán a házastársuk is. A kettős, ukrán–magyar identitásúak többsége (15%) ukrán házastársat választ, kisebb részük (9%) magyart.

A határ közelében élők esetében az etnikailag homogén családokban a gyerekek számára reális lehetőségként merül fel, hogy a család etnikai identitását tovább őrizzék, vagy identitást váltsanak, vagy netán kettős identitást válasszanak maguknak. Természetesen figyelembe kell vennünk azt is, hogy a határ szlovák és ukrán oldalán élő kérdezettek csupán 62%-ának van gyermeke. Először a határ szlovákiai oldalán élők identitás-átörökítését mutatjuk be. A következő ábra azt szemlélteti, hogy a szlovák határrégióban a szülők generációjából kiindulva hogyan alakul a kérdezett identitása, ezt erősíti, vagy gyengíti a párválasztás, továbbá milyen identitást próbálnak a gyermekek számára átörökíteni.

1. ábra

Az etnikai identitás átörökítésének többgenerációs modellje Szlovákiában azok körében, ahol mindkét szülő magyar (%)

Megjegyzés: Világos árnyalattal jelöltük a magyar, sötéttel a nem magyar identitást.

A homogén magyar családok vegyes identitásúvá válását azon kérdezettek körében követjük nyomon, akiknek a szülei magyarok voltak. Mivel három generáción keresztül szeretnénk nyomon követni az etnikai identitás változásait, az 1. ábrán csak azok szerepelnek, akiknek már gyermekeik is vannak. Láthatjuk, hogy a homogén magyar családból származók 84%-a őrzi kizárólagos magyar identitását, a fennmaradó 16%-nak ezzel szemben kettős identitása van, és elsődleges vagy másodlagos identitásként vállalja csak fel magyar etnikumhoz való tartozását. A házasodás részben rontja, részben javítja a magyar identitás átörökítésének esélyét. A homogén magyar családokba tartozók döntő többsége magyar házaspartat választ, de a magyar családból származók között 8% azok aránya, akik bár saját maguk kizárólagos magyar identitással rendelkeznek, a házaspartjuk nem magyar. A homogén magyar családok gyermekeiknek teljes egészben átörökítik a magyar identitást. Ott, ahol a kérdezett származása és saját identitása egyértelműen magyar, de a házasparté nem, ott is meglepő módon a családok felében (a 8%-ból 4 százalékpont) gyermekeiket magyarnak nevelik. Azt mondhatjuk tehát, hogy a magyar családból származó és magyar identitást vállaló magyar válaszadónál mindössze 7 százalé-

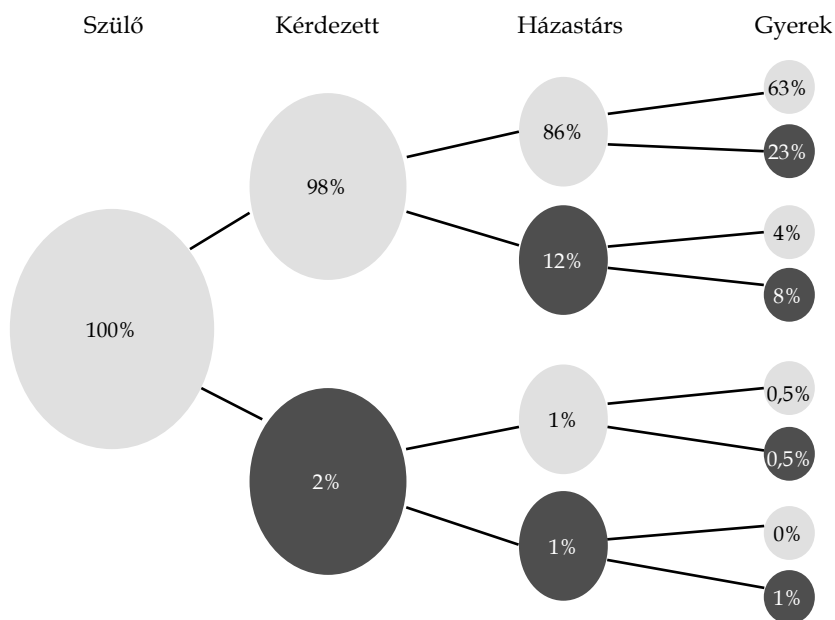
pont a *veszteség*: csak ennyien vannak, akiknek gyermekei nem magyarként nevelődnek.

A magyar szülőktől származó, ám kettős identitású válaszadók közül a szlovák határrégióban majdnem ugyanannyian választanak magyar házastársat, mint nem magyart (7, illetve 9 százalékpont). A magyar házastársat választók mindegyike magyarként neveli a gyerekeit, de még a nem magyar házastárssal együtt élők esetében is előfordul (2 százalékpont), hogy a gyerekek magyarok.

Összességében azt mondhatjuk tehát, hogy a homogén magyar családból származó, saját gyerekekkel rendelkező, a szlovák határrégióban élő kérdezettek csupán 14%-a neveli a gyerekeit nem magyar identitásúként. Ez a megállapítás első látásra ellentmond annak a szakirodalomban³ gyakran előforduló és empirikus adatokkal igazolt megállapításnak, hogy a határon túli magyaroknál generációról generációra haladva egyre csökken a magyar identitás felvállalása.

2. ábra

Az etnikai identitás átörökítésének többgenerációs modellje Dél-Szlovákiában azok körében, ahol mindkét szülő magyar (% , 1998-as adatok)⁴

Megjegyzés: Világos árnyalattal jelöltük a magyar, sötéttel a nem magyar identitást.

Az említett szakirodalmak jelentős része a magyar népesség számbeli fogyását regisztrálja, ám a mi kutatásunk ennek a tendenciának ellentmondani látszik. Még pontosabban fogalmazva, a fogyatkozás mértékét kisebbnek mutatja. Azt feltételezzük, hogy ez az ellentmondás annak köszönhető, hogy az említett kutatások Dél-Szlovákia egészére vonatkoztak, és nem a keleti határrégióra. Ha arra vagyunk kíváncsiak, hogy az identitás átörökítésében érvényesül-e a határközelség befolyásoló szerepe, érdemes egy olyan kutatás adataival összehasonlítást tenni, amely kutatás – bár mintegy 15 évvel ezelőtt történt, de – egész Dél-Szlovákia lakosságát reprezentálja.

Mielőtt az 1. és a 2. ábra összehasonlításából következtetéseket vonnánk le, egy fontos megszorító megjegyzést kell tennünk. Az 1998-as kutatásban nem volt módja a kérdezetteknek a kettős (magyar-szlovák, szlovák-magyar) identitás felvállalására. Vagy magyarként, vagy nem magyarként jelölhették meg etnikai identitásukat. Ennek köszönhető, hogy körükben a sötét árnyalattal jelzett nem magyar identitásúak aránya mindössze 2%. Ebből az is következik, hogy azok között, akiket a 2. ábrán magyar identitásúként tüntettünk fel, akadnak olyanok, akik kettős, magyar-szlovák identitásúak. A házastársak és a gyerekek etnikai hovatartozásának mérése viszont identikus a két vizsgálati időpontban.

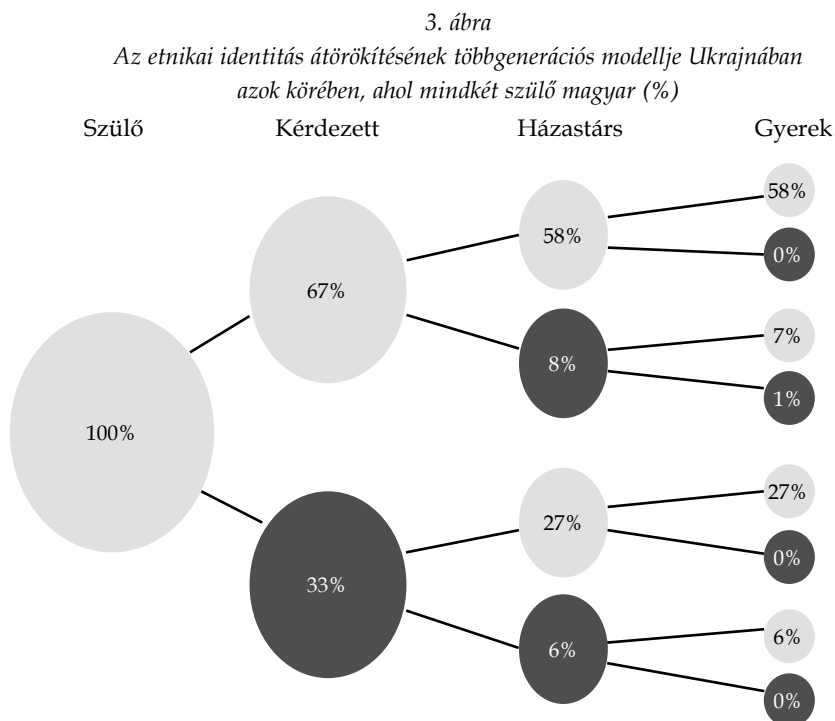
Míg a határ közelében élő magyar szülőktől származó (gyerekes) kérdezettek 83%-a választ magyar házastársat, addig ugyanez az arány egész Dél-Szlovákiában 87%,⁵ azaz a különbség elhanyagolhatóan kicsi. Ám a gyerekek esetében a határ közelsége másképpen hat, az itt élő magyar szülőktől származók gyerekei – tehát a második generáció – 86%-os arányban (újra) magyar identitású. Egész Dél-Szlovákiában a második generációs identitásörzés aránya csak 68%. Mindebből úgy tűnik, hogy a határ közvetlen közelsége kedvez a magyar identitás megőrzésének, esetleg reneszánszának is.⁶

A határ ukrain oldalán élő magyarok esetében sajnálatos módon nincs mód arra, hogy az identitás-átörökítést a határtól messzebb lévő régiókban is megvizsgáljuk. Az azonban mindenképpen fontos lehet, hogy a határ szlovák, illetve az ukrán oldalán élő magyarok identitás-átörökítését összehasonlítsuk.

A homogén magyar családból Ukrajnában élő kérdezettek között gyakrabban fordul elő a kettős identitás, mint a szlovák határ mentén élő magyarok körében (33 versus 16%). A magyar házastárs választása mindkét határ mentén azonos arányú (85, illetve 87%). A gyerekeket viszont az ukrán határ mentén szinte kizárólag magyarként nevelik. A magyar szülőktől származók esetében mindössze 1% a második generációban nem magyarként nevelt gyerekek aránya. Úgy tűnik tehát, hogy Ukrajnában egyfajta reneszánsza van a magyar identitás felvállalásának, amely minden bizonnyal összefügg azzal, hogy Magyarország uniós tagsága *előnyöket* kínál a határon túliak számára is.⁷ Az *elmagyarosodás* generációról generációra erősödik, amit mi sem példáz

jobban, mint az a tény, hogy a vegyes etnikai összetételű családból származó kérdezettek 30%-a kizárólagos magyar identitást vállal. Az ugyanilyen vegyes etnikai összetételű családokból származó második generációban a magyar identitás felvállalása már 80%-os.

Megjegyzés: Világos árnyalattal jelöltük a magyar, és sötéttel a nem magyar identitást.

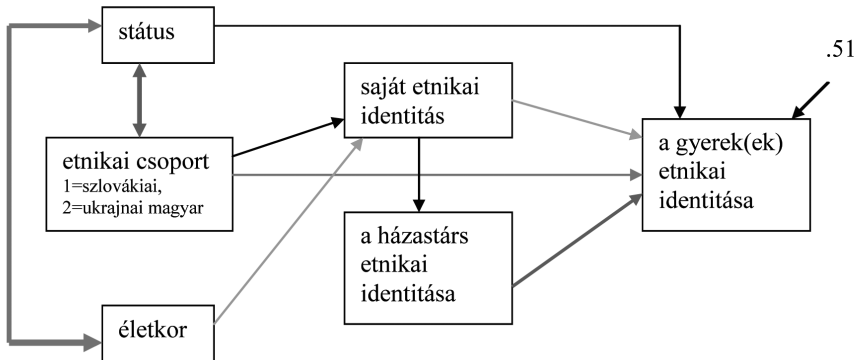
Ami a többségi társadalom házas és gyerekes tagjait illeti, az ő esetükben az etnikai hovatartozás átörökítése igen gyakori. Az etnikailag homogén szlovák vagy ukrán családokból származó kérdezettek több mint 86%-a kizárólagosan vállalja fel a szülőktől kapott többségi identitást. Szinte kizárólag a többségi társadalomhoz tartozó házastársat választ, és ennek megfelelően a gyermekeik identitása is követi a családi tradíciót. A többségi társadalomhoz tartozó kérdezettek egy kisebb része (22%) kettős identitásúnak vallja magát. A kettős identitás felvállalása Szlovákiában ritkább (13%), Ukrajnában gyakoribb (35%). Szlovákiában az ide tartozók mindegyike a többségi társadalomhoz tartozó társat választ, és gyerekeinek is ezt az identitást örökíti tovább. Ukrajnában viszont a nem homogén magyar családból származó kettős identitásúaknak harmada magyar házastársat választ, és az ilyen családokban a gyerekek fele magyar identitást kap örökül.

Az identitás átörökítésének komplex modellje

Az eddigiekben láttuk, hogy a gyerekek identitását nagymértékben befolyásolja a kérdezett és a házastársának identitása. Első modellünk a határon túli magyarok körében mutatja be az átörökítés modelljét úgy, hogy figyelembe veszi a kérdezettek életkorát és társadalmi státuszát, amelyek hatással lehetnek a válaszadók identitására, és ezen keresztül a gyerekek identitásválasztására. A modellben megkülönböztetjük az Ukrajnában és Szlovákiában élő magyarokat, és ezzel lehetőség nyílik arra, hogy a két magyar csoport identitásörzésére is fény derüljön.

4. ábra

Az identitás átörökítésének modellje⁸ a szlovákiai és ukrainai magyarok körében

Jelmagyarázat: az összefüggések erősségét a nyilak árnyalatával és vastagságával érzékeltetjük. A legyengébb összefüggést a vékony szürke, a legerősebbet a vastag, fekete nyilak jelzik.

A modell magyarázóereje magasnak mondható, hiszen a gyerekek identitását felerészben sikerült a modellel *megjósolni*. A gyerek identitását legerősebben a házastárs etnikai hovatartozása befolyásolja. Közvetlenül utána az a változó jön, amely a szlovákiai és ukrainai magyar válaszadókat jeleníti meg. Majd a kérdezettek saját identitása és végül a saját státuszuk következik. A megkérdezettek életkorának nincs közvetlen hatása a gyerekek etnikai identitására. Azt láthatjuk tehát, hogy a saját és a házastárs identitásától teljesen függetlenül az ukrainai oldalon élő magyarok esetében sokkal nagyobb az esély, hogy a gyerek magyar identitású lesz, mint a szlovák oldalon. Ugyanakkor azt is látnunk kell – ahogy azt már az egyszerű modellekben bemutattuk –, hogy a szlovákiai magyaroknál nagyobb az esély arra, hogy a válaszadó kizárólagosan magyar identitásúnak vallja magát. Ebből következően magyar házastársat is választ magának, és e kettő együtt igencsak megnöveli

annak esélyét, hogy a gyerekeket magyarnak neveli. Láthatjuk azt is, hogy mindkét etnikai csoportra érvényes, hogy az idősebbek körében gyakrabban fordul elő a kizárólagos magyar identitás, és ez önmagában, vagy a magyar házastárs választásán keresztül növeli a magyar identitás átörökítésének esélyét. A modell független változói közötti kapcsolatok azt jelzik, hogy a két határon túli magyar csoport életkorban nem különbözik, ám a szlovákiai magyarok státusza magasabb, mint az Ukrajnában élőké. Láthatjuk tovább azt is, hogy az életkor növekedésével alacsonyabb státusszal kell beérniük a kérdezetteknek. Összességében azt mondhatjuk, hogy a szlovákiai magyarok körében az idős, alacsony státuszú, saját magyar identitásukat kizárólagosan felvállalók és magyar házastársat választók körében a legnagyobb az esély az identitásörzésre. Az ukrajnai magyarok viszont státusztól, életkortól és saját identitástól függetlenül nagy eséllyel magyarként nevelik fel a gyerekeiket. A szlovákiai magyarok tehát minden materiális haszon reménye nélkül öröközik át magyar identitásukat, az ukrajnai magyarok viszont a magyar identitás átörökítésében és esetenként felébresztésében a boldogulás egyfajta lehetőségét látják.

Ezt a megállapítást még inkább megerősíti az a két modell,⁹ amelynek segítségével a szlovákiai és az ukrajnai magyarok körében külön-külön vizsgáltuk meg, hogy a kérdezettek státusza, életkora, vállalt identitása és a házastársuk etnikai hovatartozása hogyan befolyásolja gyerekeik identitását. A szlovákiai magyarok esetében a 4. ábrán bemutatott modell ismétlődik meg elhanyagolható eltérésekkel, az ukrajnai magyarok esetében viszont a szocio-demográfiai tényezőknek nincs szerepe, a magyar identitás minden esetben a gyermekek számára az Európához tartozás esélyét kínálja fel.

Függelék

3. táblázat

A szülők nemzetisége és a kérdezett vállalt identitása magyarországi magyarok körében
(mátrix %)

			homogén magyar	roma	egyéb	Összesen
Mo.-i magyar szlovák határ	szülő nemzetisége	homogén magyar	96,3%	1,0%	1,0%	98,3%
		szlovák-magyar	1,4%			1,4%
		homogén ukrán	0,3%			0,3%
	Összesen		98,0%	1,0%	1,0%	100,0%
Mo.-i magyar ukrán határ	szülő nemzetisége	homogén magyar	96,8%		1,4%	98,2%
		homogén ukrán	0,4%			0,4%
		ukrán-magyar	0,4%			0,4%
		magyar és más	0,4%		0,7%	1,1%
	Összesen		97,8%		2,2%	100,0%

4. táblázat

A szülők nemzetisége és a kérdezett vállalt identitása Szlovákiában
(mátrix %)

			homogén magyar	magyar-szlovák	szlovák-magyar	homogén szlovák	egyéb	Összesen
Szlo.-i magyar	szülő nemzeti-sége	homogén magyar	59,8%	12,3%	1,7%		2,2%	76,0%
		szlovák-magyar	0,6%	2,8%	1,1%	2,2%		6,7%
		homogén szlovák			3,4%	3,4%		6,7%
		homogén ukrán			0,6%			0,6%
		ukrán-magyar	0,6%					0,6%
		magyar és más	5,6%	1,7%	0,6%		0,6%	8,4%
		szlovák és más				1,1%		1,1%
	Összesen		66,5%	16,8%	7,3%	6,7%	2,8%	100,0%
Szlo.-i szlovák	szülő nemzeti-sége	homogén magyar		2,2%	2,2%			4,4%
		szlovák-magyar		1,1%	4,4%	6,6%		12,1%
		homogén szlovák		1,1%	3,3%	73,6%		78,0%
		szlovák és más	1,1%			4,4%		5,5%
	Összesen		1,1%	4,4%	9,9%	84,6%		100,0%

5. táblázat
A szülők nemzetisége és a kérdezett vállalt identitása Ukrajnában
(mátrix %)

	homogén magyar	magyar-szlovák	magyar-ukrán	ukrán-magyar	homogén szlovák	homogén ukrán	egyéb	Összesen
Ukr-i magyar	homogén magyar		20,9%				1,5%	82,7%
	szlovák-magyar	0,5%						1,0%
	homogén ukrán		2,0%	0,5%			0,5%	3,1%
	ukrán-magyar	3,1%	4,6%	0,5%				8,2%
	magyar és más ukrán és más	1,5%		1,0%			2,0%	4,6%
			0,5%					0,5%
	Összesen	65,3%	0,5%	29,1%			4,1%	100,0%
Ukr-i ukrán	homogén magyar							
	homogén szlovák				1,2%		2,4%	3,5%
	homogén ukrán	1,2%				44,7%	8,2%	61,2%
	ukrán-magyar	1,2%		2,4%	14,1%			18,7%
	magyar és más					1,2%	1,2%	2,4%
	szlovák és más						1,2%	1,2%
	ukrán és más				2,4%		4,7%	7,1%
	Összesen	2,4%		23,5%	1,2%	50,6%	20,0%	100,0%

6. táblázat
 A szülők nemzetisége és a kértezett vállalt identitása és a házastárs nemzetisége csoportok szerint (mátrix %)

		Identitás						Összesen
		homogén magyar	magyar-szlovák	magyar-ukrán	homogén szlovák	homogén ukrán	egyéb	
Mo.-i magyar szlovák határ	magyar	92,5%					4,3%	96,8%
	rutén, ruszin						0,5%	0,5%
	roma	0,5%					1,1%	1,6%
	más nemzetiségű	0,5%					0,5%	1,1%
	Összesen	93,5%					6,5%	100,0%
Mo.-i magyar ukrán határ	magyar	89,4%					3,0%	92,4%
	roma	0,5%					7,1%	7,6%
	Összesen	89,9%					10,1%	100,0%
Szlo.-i magyar	szlovák	4,6%	6,5%		4,6%		0,9%	16,7%
	magyar	63,0%	13,9%		4,6%		0,9%	82,4%
	más nemzetiségű						0,9%	0,9%
	Összesen	67,6%	20,4%		9,3%		2,8%	100,0%
Szlo.-i szlovák	szlovák		10,7%		80,0%		1,5%	92,3%
	magyar	1,5%			3,1%		1,5%	6,2%
	más nemzetiségű				1,5%			1,5%
	Összesen	1,5%	10,7%		84,6%		3,1%	100,0%
Ukr.-i magyar	szlovák						0,8%	,8%
	ukrán	7,7%	0,8%	4,6%			1,5%	14,6%
	magyar	50,0%		24,6%			6,2%	80,8%
	rutén, ruszin	0,8%					0,8%	1,5%
	roma						0,8%	,8%
	más nemzetiségű			0,8%			0,8%	1,5%
	Összesen	58,5%	0,8%	30,0%			10,8%	100,0%
Ukr.-i ukrán	szlovák						1,5%	1,5%
	ukrán			16,7%		37,9%	18,2%	74,2%
	magyar			9,1%		3,0%	4,5%	16,7%
	rutén, ruszin						4,5%	4,5%
	más nemzetiségű			1,5%			3,0%	4,5%
	Összesen			27,3%		40,9%	31,8%	100,0%

5. ábra

Az identitás kétgenerációs átörökítésének magyarázó modellje

(függő változó: a gyerek identitása,* közbülső változók: a kérdezett és a házastárs identitása, független változók: az életkor, a státusz és a csoport, amely a szlovákiai és ukrain magyarokat különíti el)

Variables in the Equation							
		B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Változók	csoport (1=szlovákiai, 2=ukrainai magyar)	2,309	,542	18,135	1	,000	10,063
	életkor	-,007	,032	,046	1	,830	,993
	saját identitás (0=nem magyar, 1=magyar)	2,283	,751	9,233	1	,002	9,802
	házastárs identitása (0=nem magyar, 1= magyar)	4,038	,858	22,151	1	,000	56,728
	a kérdezett státusza (nagy érték=magas státusz)	-,779	,394	3,914	1	,048	,459
	konstans	-9,909	2,790	12,617	1	,000	,000

* A függő változó a gyerek identitása: 1=magyar, 0=nem magyar.

6. ábra

Az identitás kétgenerációs átörökítésének magyarázó modellje

(függő változó: a házastárs identitása,* közbülső változók: a kérdezett identitása, független változók: az életkor, a státusz és a csoport, amely a szlovákiai és ukrain magyarokat különíti el)

Variables in the Equation							
		B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Változók	csoport (1=szlovákiai, 2=ukrainai magyar)	-,019	,184	,011	1	,918	,981
	életkor	,002	,016	,023	1	,880	1,002
	saját identitás (0=nem magyar, 1=magyar)	1,019	,368	7,683	1	,006	2,770
	a kérdezett státusza (nagy érték=magas státusz)	-,267	,220	1,474	1	,225	,765
	konstans	,934	1,090	,734	1	,392	2,545

*A függő változó a házastárs identitása: 1=magyar, 0=nem magyar.

7. ábra

Az identitás kétgenerációs átörökítésének magyarázó modellje

(függő változó: a kérdezett identitása,* független változók: az életkor, a státusz és a csoport, amely a szlovákiai és ukrain magyarokat különíti el)

Variables in the Equation							
		B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Változók	csoport (1=szlovákiai, 2=ukrainai magyar)	-,331	,118	7,810	1	,005	,719
	életkor	,034	,009	14,063	1	,000	1,035
	a kérdezett státusza (nagy érték=magas státusz)	,083	,145	,330	1	,566	1,087
	konstans	,739	,631	1,373	1	,241	2,095

*A függő változó a kérdezett identitása: 1=magyar, 0=nem magyar.

Jegyzetek

- 1 Az egyes csoportokba sorolható személyeket a kérdés során az anyanyelvük szerint választottuk ki.
- 2 Magától értetődő elvárás lenne, hogy amikor a házastársak etnikai hovatartozását vizsgáljuk, figyelembe vegyük a *házasságpiac* etnikai szerkezetét is. Nem mindegy ugyanis, hogy a magyar etnikumú kérdezettek magyar többségű településen élnek-e, ahol nagyobb az esélye annak, hogy a házastársuk is magyar lesz, vagy éppen ellenkezőleg, olyan településen élnek, ahol szép számban vagy többségben élnek szlovákok, illetve ukránok. Ez utóbbi településeken ugyanis nem elhanyagolható az esélye annak, hogy a kérdezettek etnikailag vegyes házasságot kössenek. A tisztánlátáshoz arra is szükség lenne, hogy ismerjük a kérdezettek költözéstörténetet, vagyis tudjuk, hogy hol éltek párválasztásuk idején. Ezek az adatok azonban nem állnak rendelkezésünkre, így a felrajzolt kép csak vázlatos lehet.
- 3 L. például GYURGYIK László: *A szlovákiai magyarság demográfiai, település- és társadalomszerkezetének változásai az 1990-es években*, Kalligram, Pozsony, 2006.
- 4 Az adatok az 1998-as *Kárpát-projekt* kutatásból származnak, L. bővebben CSEPELI György – ÖRKÉNY Antal – SZÉKELYI Mária: *Nemzetek egymás tükrében*, Balassi Kiadó, Budapest, 2002.
- 5 Ez azt látszik igazolni, hogy az a félelmünk, hogy a *házasságpiac* etnikai szerkezete túlságosan specifikus a határ közelében, megalapozatlan volt. A homogén magyar családból származók több mint 80%-a akkor is magyar házastársat választ, függetlenül attól, hogy a határ közelében él vagy távolabb.
- 6 Ellenérvként merülhet fel, hogy a határ közelében túlságosan sok magyar többségű település található, és ennek köszönhetően a gyerekek magyarként nevelése szinte szükségszerű, hiszen a településeken magyar tannyelvű iskolák működnek, és a magyar nyelv használata a településeken általánosnak mondható. A *Kárpát-projekt*ben szereplő egész Dél-Szlovákiára vonatkozó adatok alapján azonban azt kell látnunk, hogy a mintába kerültek 70%-a, a mostani határrégiós kutatásban pedig 68%-a élt magyar többségű településen. Úgy tűnik tehát, hogy a magyar identitás megtartására irányuló törekvések a határ mentén erősebbnek tűnnek, mint ahogy azt Dél-Szlovákiában annak idején tapasztalhattuk.
- 7 Erre utal az is, hogy az ukrainai magyarok körében sokkal fokozottabb az igény a magyar állampolgárság elnyerésére, mint a szlovákiai magyaroknál. Szlovákiában 15, Ukrajnában 75% azok aránya, akik szeretnének magyar állampolgárságot kapni.
- 8 Három, egymásra épülő bináris logisztikus regressziós modellt készítettünk, amelyek együtt egy útmodellt jelenítenek meg. A modell paraméterei a függelékben láthatók.
- 9 A kisebbségi pozícióban határ mentén élő magyarok esetében a sorsukkal való elégedettség, illetve a régióhoz való kötődés nem befolyásolja a magyar identitás átörökítésének esélyét. Az a közhely azonban leszögezhető, hogy azokban a homogén magyar családokban, ahol a gyerekeket is magyarnak nevelik, a szülők kevésbé beszélnek a többségi nemzet nyelvét, mint azokban a családokban, ahol a gyerekek számára nem hagyományozzák át a magyar identitást.